

Dygo, Marian

"Normanowie", Lech Leciejewicz, Wrocław [etc.] 1979 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 71/1, 176-177

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

arabskich poprzez Bałtyk: trafiają one głównie na Pomorze i do Wielkopolski. Obszar Prus odznacza się w tym okresie występowaniem znacznej ilości niemonetarnych importów bizantyjskich (zdaniem autorki w rezultacie eksportu bursztynu). Małopolska natomiast jest terenem napływu złotej monety bizantyjskiej i srebrnych miliaresów, w sumie znacznie słabszego w porównaniu z Pomorzem i Wielkopolską. Importy bizantyjskie przenikają na południe Polski przez Ruś. Generalnie obecność bizantyjsko-arabskich środków płatniczych w Polsce wynika w tym okresie z eksportu płodów rolnych do Skandynawii, znaczenie eksportu niewolników wydaje się autorce raczej niewielkie. Analizę wybranych kategorii źródeł archeologicznych uzupełniają rozważania o wpływie wzorów bizantyjskich w mennictwie i jubilerstwie, a także w innych dziedzinach rzemiosła i sztuki średniowiecznej Polski. Mówi się też o nich w odniesieniu do czwartej fazy, okresu krucjat, który nie oznacza większego napływu przedmiotów pochodzenia bizantyjskiego na ziemię zachodniosłowiańskie.

Z. M.

Lech Leciejewicz. *Normanowie*, Kultura Europy średniowiecznej, z. 8. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979, s. 210.

Dwa wielkie problemy są osią rozważań autora prezentowanej książki: 1. procesy historyczne w germańskiej Skandynawii VI—XI w., tj. od schyłku panujących tam pierwotnych struktur rodowo-plemiennych do narodzin nowego, feudalnego porządku; 2. miejsce i rola wczesnośredniowiecznej Skandynawii w ówczesnej Europie, podobieństwa i odmienności w rozwoju kulturowym Normanów i mieszkańców pozostałej części kontynentu.

Całość składa się z czterech rozdziałów. W pierwszym z nich, wstępnym (s. 7—24), L. Leciejewicz interesująco omówił środowisko geograficzne Skandynawii oraz procesy osadnicze i kulturowe, które w okresie od X tys. p.n.e. do pierwszej połowy I tys. p.n.e. doprowadziły do wyodrębnienia się Germanów z dawnej etnicznej wspólnoty praindoeuropejskiej, powstania skandynawskiej rubieży kulturowej oraz późniejszego (w ramach wędrówek ludów) pierwszego naporu ludów germańskich na Europę Zachodnią i zetknięcia się barbarzyńców z antyczną cywilizacją. Rozdział kończy charakterystyka źródeł historycznych odnoszących się do późnostarożytnej i wczesnośredniowiecznej Skandynawii ze szczególnym uwzględnieniem dorobku archeologii.

Procesy historyczne w Skandynawii od V/VI do końca VIII w., w okresie względnej stabilizacji po niepokojach wędrówek ludów, przedstawione są w rozdziale II (s. 24—81). Autor obszernie omawia te zjawiska, które doprowadziły w następnych stuleciach do narodzin w Skandynawii porządku wczesnofeudalnego, a w ślad za tym przełomu cywilizacyjnego. Szeroko opisuje stosunki osadnicze. Cechowały je brak stałości zasiedlenia z powodu migracji późnej starożytności i wczesnego średniowiecza oraz ograniczone warunkami przyrodniczymi możliwości rozwoju. Napięcia ekonomiczne w połączeniu z początkami procesów feudalizacyjnych — (powstanie pierwszych tworów wczesnopanstwowych w VI i VII/VIII w.) doprowadziły do kryzysu, który znalazł rozwiązanie w ruchu Wikingów. Szeroko omówił także autor materialne warunki bytu — pożywienie, budownictwo, odzież, transport (żegluga), uzbrojenie oraz poglądy na świat (wierzenia, pismo, upodobania artystyczne).

Trendy VIII—XI w. — eksplozja demograficzna i wojenna, która wyraziła się w ruchu Wikingów oraz kształtowanie się miejscowych państw wczesnofeudalnych zapewniających wyjście z kryzysu to tematyka rozdziału III (s. 81—160). Leciejewicz podkreśla, że główną przyczyną ruchu Wikingów były procesy feudalizacyjne i próby narzucenia władzy niezależnym dotąd wspólnotom chłopskim. Autor poświęcił wiele uwagi tym zjawiskom. Omówił wydarzenia, które doprowadziły do powstania pierwszych państw w Skandynawii. Przedstawił ich model organizacyjny wskazując na podobieństwo z zasadami organizacyjnymi innych państw wczesnofeudalnej Europy Środkowo-Wschodniej (np. rola systemu skarbowego). Barwnie opisał zróżnicowanie kulturowe i materialne wczesnofeudalnego społeczeństwa skandynawskiego (podrozdział:

„Dwory władców i chłopów”). Wiele uwagi poświęcił początkom urbanizacji i postępowi materialnemu.

W rozdziale IV: „Normanowie a świat wczesnośredniowieczny” (s. 160—187) znajdujemy charakterystykę działalności i roli Normanów w Europie Zachodniej i Wschodniej. Jak podkreśla Leciejewicz nie sprowadzała się ona wyłącznie do wojen i rabunków. Konfrontacja zbrojna ustępowała z czasem na plan dalszy wobec działalności pokojowej. Łatwość przystosowania się do obcych warunków (jak podkreśla autor była ona funkcją kultury ukształtowanej na północy) prowadziła często do zatraty odrębności etnicznej Normanów. Leciejewicz wysoko przy tym podnosi zasługi Normanów w ożywieniu handlu, wytwórczości, żeglugi oraz dostarczaniu nowych wzorców artystycznych. Specjalną uwagę poświęcił autor konfrontacji normańsko-słowiańskiej. Wskazał na podobieństwa w kierunkach rozwoju społeczno-politycznego Skandynawii i Słowiańszczyzny, przy rozbieżnościach w naturalnych warunkach bytu. Sytuacja ta stwarzała przesłanki do nawiązania kontaktów gospodarczych od VIII/IX w. oraz sporadycznych kontaktów politycznych.

Tę cenną książkę uzupełniają liczne fotografie, rysunki i mapy oraz bibliografia i indeks.

M. D.

Historia Gdańska, opracowanie zbiorowe pod redakcją Edmunda Cieślaka t. I: *do roku 1454* pod redakcją Edmunda Cieślaka, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1978, s. 784.

Najnowsza zbiorowa synteza dziejów Gdańska powstaje jako pierwsze pełne opracowanie historii tego miasta od czasów „Geschichte der Stadt Danzig” P. Simsona. Tom I obejmuje okres od VII w. do 1454 r. W części pierwszej omówione są formy i kształtowanie się osadnictwa do połowy X w., gospodarka (w tym rzemiosło i wymiana) oraz kultura duchowa okresu (autor — L. J. Łuka). Podobnie część druga, „Gdańsk pod panowaniem dynastii piastowskiej i wschodniopomorskiej” (IX—XIII w., autorami poszczególnych rozdziałów są A. Zbierski i K. Jasiński) obejmuje zagadnienia rozwoju przestrzennego Gdańska, wytwórczości rzemieślniczej, produkcji żywnościowej, handlu i funkcji portowych miasta, struktury ludności oraz kultury. Druga połowa tej części poświęcona jest głównym problemom dziejów politycznych Gdańska. Jak widać, w pierwszych dwóch częściach dominują zagadnienia kultury materialnej i gospodarki. Wynika to w pewnej mierze z ilościowej przewagi źródeł archeologicznych, nagromadzonych w toku powojennych badań. Niestety, mimo sprzyjających warunków geologicznych warstwa kulturowa tego żywego i rozwijającego się miasta nie jest zbyt dobrze zachowana — dlatego odtwarzanie jego dziejów w oparciu o zabytki archeologiczne napotyka na pewne trudności, zwłaszcza wtedy, gdy konfrontuje się archeologię ze źródłami pisanymi. Przejawem tego są różnice stanowisk autorów drugiej części w sprawie lokalizacji najstarszych osad typu miejskiego na terenie Gdańska, świadomie odnotowane w dziele. Część trzecią (M. Biskup) rozpoczyna opis kształtowania się miejskiego zespołu osadniczego i układu przestrzennego od początku XIV w., stulecia krystalizacji gdańskiej aglomeracji miejskiej; dalej, zgodnie z przyjętym układem traktuje się o ludności, handlu i produkcji rzemieślniczej, o miejscu Gdańska w Hanzie, o stosunkach z zakonem krzyżackim i kulturze. Omawiając schyłek rządów krzyżackich (1409—1454) w oddzielnej partii trzeciej części, autor koncentruje się na wydarzeniach politycznych i społecznych okresu, rejestrując zarazem przeobrażenia w układzie przestrzennym, gospodarce, oraz demografii i kulturze. Warto też odnotować umieszczoną na początku tomu rozprawkę o nazwach miejscowych aglomeracji gdańskiej (H. Górnowicz). Tom jest bogato ilustrowany, zaopatrzony w oddzielne omówienie stanu badań w poszczególnych częściach, bibliografię, a także indeksy, rzeczowy, osobowy i geograficzny. Wydaje się, że tak obszerne potraktowanie dziejów Gdańska, jakie zamierzeli sobie autorzy, jest w pełni uzasadnione: synteza ukazuje historię miasta potężnego, odgrywającego wielką rolę w dziejach Rzeczypospolitej, miasta będącego długie lata niezależnym organizmem politycznym.

Z. M.